

Ekonomik ve Sosyal Düşünce Araştırma Geliştirme Vakfı

**KÜRESEL DEMOGRAFİK DENGE VE SONUÇLARI ÜZERİNE:
Rusya ve Türkiye'nin Mukayeseli Demografik Güçleri**

SARPER ŞİMŞEK

KÜRESEL DEMOGRAFİK DENGE VE SONUÇLARI ÜZERİNE: Rusya ve Türkiye'nin Mukayeseli Demografik Güçleri

21. yüzyılın başlarını yaşadığımız bu günlerde, dünya nüfus artış hızı hemen hemen her ülkede azalıyor. Bu yavaşlamanın, hatta bazı ülkelerdeki demografik çöküşün önümüzdeki yıllarda sosyolojik, dini ve politik etkileri mutlaka olacaktır.

Dünya tarihi ve ekonomisinin “galiplerin gözüyle anlatılması” hususu bir vakiadır. Ayrıca tarih ve ekonomi çoğu zaman “insan faktöründen” arındırılarak da anlatılır. Örneğin, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının sonuçlarından bahsedilirken, esasen bu dönemde savaştaki rakibimizin demografik olarak 5-6 misli daha büyük bir güç olduğundan bahsedilmez. Ya da işsizlik istatistikleri kullanılırken, işsizliğin yıkım gücünden bahis birkaç cümle ile geçilir.

Oysa tarih de ekonomi de insanın ürünüdür. Diğer bir ifadeyle, insan gücünün ekonomiye ve ulusal güce mutlaka bir etkisi olmakta; ulusal güç ise dünya dengesini belirlemektedir.

1750 Sonrası Artan Nüfus

Dünya nüfusu, 1750 yılı sonrası Avrupa’da yaşanan nüfus patlamasına kadar oldukça durağan bir yapı gösteriyordu. 1000 yılında yaklaşık 300 milyon olan dünya nüfusunun ikiye katlanması için yaklaşık 700 yıl gerekli olmuştu¹. 1750 yılında, sadece 629 milyon olarak tahmin edilen dünya nüfusu, Sanayi Devrimi’nin de etkisiyle 100 yılda neredeyse ikiye katlanarak 1850 yılında 1 milyar 128 milyon olmuştu.

20. yüzyıla 1 milyar 550 milyonluk bir dünya nüfusuyla girilmişti ve bu nüfus patlamasından neredeyse sadece Avrupa halkları istifade etmişti. Diğer bölgelerde ise nüfus ya durağandı ya da azalıyordu. Yeni Dünya’ya verilen yoğun göçe rağmen artan Avrupa nüfusu, teknolojik güçle birleşince tüm dünyayı yönetmeye başladı.

¹ Amerika Birleşik Devletleri Nüfus Dairesi, World Population: Historical Estimation of World Population, http://www.census.gov/population/international/data/worldpop/table_history.php

Türkiye'de Demografik Çöküş, Rusya'da Demografik Patlama (1800-1900)

Türkiye'nin² 1800 yılı sonrasında yaşadığı çöküşte, demografik çöküşün etkisi büyüktür. Aynı dönemde bölgesel rakibimiz olan Rusya ise nüfusu hızla artan genç bir millete sahip olmanın avantajını yaşıyordu. Türkiye, 1800-1914 yılları arasında Rusya'ya karşı devamlı olarak dezavantajlı bir pozisyondaydı ve sonuçta imparatorluğunu kaybetmesinde Rusya'nın payı büyük oldu.

Türkiye, 1856 yılına 35,3 milyonluk bir nüfusla girmişti³ bu da dünya nüfusunun yaklaşık %3,1'ine tekabül ediyordu. Aynı yıl Rusya 69 milyonluk bir nüfusa sahipti ve bu nüfus dünya nüfusunun %6,1'iydi. Aradan geçen 58 yılda Rusya nüfusu rekor artış hızıyla 166 milyona çıkıyordu⁴.

Bu durum hakikaten Türkiye için çok olumsuz bir gelişmeydi. Kuzeydeki hâkimiyetini "Sıcak Denizlere" inerek küresel hâkimiyete dönüştürmek isteyen bir Rusya vardı. Bu nedenle, Rusya'nın bu nedenle "devlet siyaseti", önce Balkanlar ve Kafkaslarda hâkim olmayı, sonrasında ise Türkiye ve Ortadoğu'yu kontrol etmeyi hedefliyordu⁵. 19. Yüzyılın ortasından itibaren Osmanlının yaşam alanı olan Balkanlar ve Kafkasya, Rusya'nın jeopolitik genişleme alanı haline gelmişti. Rusya bu güce ulaştığı anda dünya nüfusunun %9,5'ini barındırıyordu⁶.

Aynı dönem içerisinde Türkiye'de toprak kaybı ve sağlık sisteminin yetersizliğinden kaynaklanan tam bir demografik çöküş yaşanıyordu. 1894 yılında 27,3 milyona düşen nüfus, 2. Abdülhamid döneminde yaşanan yoğun toprak kayıpları neticesinde 1907

² Yabancı kaynakların hemen hemen hepsinde Osmanlı Devleti diye bir ifade yerine Türkiye ifadesi kullanılmaktadır. Esasen, Türk tarihçiliğinde de benzer bir yöntem uygulanır. Örneğin Habsburglarla savaşımız, Romanoflarla barış anlaşmamız değil; Avusturya ile savaşımız, Rusya ile barış anlaşmamız vardır. Bu nedenle bu makalede hem Osmanlı hem Cumhuriyet dönemi için tek bir Türkiye ifadesi kullanılmıştır. Bahsedilen o yıllardaki, o dönemin siyasi sınırları içindeki nüfustur.

³ Kemal H. Karpat, "Ottoman Population (1830-1914) Demographic and Social Characteristics, University of Wisconsin Press, 1985, s.116

⁴ Rusya'nın Nüfus Dinamikleri, R.İ. Sifman, ДИНАМИКА ЧИСЛЕННОСТИ НАСЕЛЕНИЯ РОССИИ, СУЩЕСТВУЮЩИЕ ИСЧИСЛЕНИЯ ЧИСЛЕННОСТИ НАСЕЛЕНИЯ РОССИИ за 1897-1914 гг, Р.И. Сифман, http://demoscope.ru/weekly/knigi/polka/gold_fund05.html#7

⁵ <http://users.humboldt.edu/ogayle/hist111/WWI.html>

⁶ Bugünkü Dünya nüfusunun yaklaşık 7.2 milyar olduğu düşünülürse, Rusya'nın 1914 yılındaki demografik gücü; bugün 684 milyonluk bir ülke olmasına tekabül ediyordu. Gerçekten de 100 yıl önce Rusya, tüm Avrupa'nın çekindiği bir güçtü.

yılına kadar geçen 13 yılda nüfusunun dörtte birini kaybederek 20,9 milyona düşüyordu⁷.

Padişah Reşat zamanında yaşanan toprak kayıpları, sağlık sisteminin çöküşü ve savaşlar neticesinde nüfusumuz dünyanın bir hesaplaşma yaşayacağı ve nüfusun en değerli hale geldiği 1914 yılında 18,5 milyona düşmüştü. Bu nüfusun da sadece %81'i yani 15 milyonu askerlik yükümlülüğü olan Müslüman nüfustu⁸. Bu haliyle Türkiye'de dünya nüfusunun yaklaşık %1'i yaşıyordu.

Kısacası 1. Dünya Savaşı öncesi geçen 100 yılda jeopolitik rakibimiz olan Rusya demografik bir sıçrama yaşarken, bizde tam bir demografik çöküş yaşıyordu. **Kuzeyde devamlı nüfusunu artıran rakibimiz bu gücünün de etkisiyle jeopolitik tüm genişleme alanımızda kontrolü ele geçirmiş, Türk Devletini boğmuştu.** Böyle bir güce karşı Türkiye'nin ve Doğu Avrupa'nın başarılı olma şansı zaten yoktu.

Rusya'nın Komünizm ve Türkiye'nin Cumhuriyet Yılları

1914 yılına 166 milyonluk dev bir nüfusla giren Rusya (Rusya İmparatorluğu), 1926 yılında gerçekleştirilen ilk Sovyet Nüfus Sayımında nüfusu 149 milyona kadar düşen bir demografik çöküş yaşamıştı. Şüphesiz bu düşüşte, yaşanan Rusya İç Savaşı'nın ve Brest Litovsk Anlaşması ile kaybedilen toprakların ve 1. Dünya Savaşı'ndaki yoğun kayıpların etkisi vardı.

Türkiye'de ise 1800-1914 arası yaşanan demografik çöküşün tam bir restorasyonu yaşıyordu. 1927 yılındaki ilk nüfus sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 13 milyon 554 bin olarak kaydedilmişti⁹. Yine de aynı dönemde kuzeydeki rakibimiz ile nüfus farkımız iyice açılmış 11 katına çıkmıştı. **Türkiye, kuruluş yıllarında kuzeyindeki 11 kat daha fazla nüfusa sahip rakibini dengelemek zorundaydı. 1930 ve 1992 arasındaki yaşanan tüm gelişmeler ve Türkiye'nin Batı ile ittifakını okurken bu gerçeği aklımızın bir kenarında tutmak faydalı olacaktır.**

Sovyetler Birliği'nin nüfus üzerindeki etkisi yıkıcı oldu. Plansız kolektifleşme sonucu yaşanan 1930'lu yıllardaki kıtlık, Ukrayna'da bilhassa Kazak¹⁰ asıllı doğu kısmında

⁷ Kemal H. Karpat Op.Cit s. 155 ve 169

⁸ İbid, s 189

⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, Yıl Ortası Nüfus Tahminleri 1927-1985

¹⁰ Buradaki Kazaklar, Türk kavmi olan Kazaklarla karıştırılmaması gereken Slav Kazaklarıdır. Ukrayna Kazakları, Don ve Zaporozje Kazakları olarak iki Atamanlıkta sınıflandırılabilir.

soykırımvari *Holodomor*¹¹ kıtlığı, sağcı olduğu iddiasıyla öldürülen milyonlarca mahkum, sürgünler, çalışma kampları, zorunlu şehirleşme Sovyet demografisini sarsmıştı. Bir de 2. Dünya Savaşı'nda kaybedilen 28 milyon Sovyet uyruklu bu resme eklenince, bir zamanların demografik devi olan Rusya, nüfus artışında bir resesyona yaşamaya başladı.

2. Dünya Savaşına girdiğinde 197 milyon olan Sovyet nüfusu, savaş sonrası 1946 Ocağında 170 milyona düşmüştü¹². Rusya 1914 yılındaki nüfusuna geri dönmüş, demografik olarak 32 yılını kaybetmişti.

Türkiye ise aynı dönemde Rusya'nın yaşadığı hiçbir yıkımı yaşamamış, nüfusunu yıllık yaklaşık %2'lik bir oranda artırmayı başarmıştı¹³. 1950 yılında 20 milyon 800 bin kişiye ulaşan Türkiye nüfusu, kuzeyindeki rakibiyle 1927 yılında 11 kat olan demografik dengeyi 8,5 kata indirmişti. Cumhuriyetin ilk yıllarından kalan bu miras bugünkü nüfusun temelini teşkil etmiş; böylece Türkiye 120 yıldır ilk defa nüfusunu artırmıştır.

Soğuk Savaş Yılları

Sovyetlerin Soğuk Savaş yıllarında hızla şehirleşmesi nüfus artış hızını yavaşlattı. Gerçekten de bugün dahi Rusya'da konut arzı ve konutların büyüklüğü sağlıklı bir aile yaşantısına uygun değildir. Diğer bir ifadeyle Sovyetlerin şehirleşme mantığı nüfusun artışını oldukça engelleyici yöndedir.

1951 yılına 182 milyonluk bir nüfusla giren Sovyetler Birliği 1989 yılındaki son nüfus sayımında 287 milyonluk bir nüfusa ulaşmıştı. Diğer bir ifade ile 38 yıllık bu dönemde nüfusunu 1,5 katına çıkarmıştı. Üstelik bu artışın büyük bir kısmı Sovyet Kafkasyası ve Orta Asyası gibi Rus nüfusun azınlıkta olduğu yerlerden kaynaklanmıştı . 1992 yılında Sovyetler Birliği dağıldığında, Rusya Federasyonu'nun nüfusu 148,5 milyondur.

Aynı 38 yılda, Türkiye tam bir nüfus patlaması yaşamış, nüfusunu yılda yaklaşık %2.5 seviyesinde nüfusunu artırarak 1990 yılında 55 milyon 120 bine ulaşmıştı. Diğer bir ifade ile 1927 yılında 11 kat olan kuzeyindeki rakibi ile nüfus dengesi 2.7 kata kadar

¹¹Вспоминая о голодоморе, <http://www.demoscope.ru/weekly/2003/0101/tema01.php>, Holodomor Rusçada açlıkla ölüm manasına gelir.

¹² Leonid Leonideviç Ribakovskiy, Savaş Öncesi ve Sonrası Nüfus, рыбаковский леонид леонидевич, ОЦЕНКА ЧИСЛЕННОСТИ НАСЕЛЕНИЯ НА НАЧАЛО И ОКОНЧАНИЕ ВОЙНЫ, <http://rybakovsky.ru/demografia4a6.html>

¹³ Türkiye İstatistik Kurumu Op. Cit.

düşmüştü. Bugün Rusya Federasyonu'nun nüfusu 143,3 milyonken Türkiye'nin nüfusu 77,7 milyondur ve aradaki demografik fark 1,8 kata kadar düşmüştür.

Sonuçlar

Dünya tarihi ve ekonomisi esasen insanların, diğer bir ifade ile demografik dengelerin tarihidir. Tabi ki nüfus büyüklüğü herşey değildir ama oldukça da belirleyici bir güçtür. Türkiye 1800-1914 arasında büyük bir demografik çöküş yaşamış; aynı dönemde demografik patlama yaşayan Rusya tarafından zayıflatılmıştır.

Sovyet dönemi ise Rusya için demografik bir yıkım olmuştur. Aynı dönemde Türkiye ise yüzyıllardan beri gelen demografik çöküşü durdurmuş ve yaralarını sarararak bir nüfus patlaması yaşamış genç bir ülke haline gelmiştir.

Ulusal güç anlamında Türkiye'nin yüzyıllardan beri süren "Rusya Korkusu", nüfusunu geçtiğimiz 90 yılda dengelemesi sonrasında büyük ölçüde hafiflemiştir. Türkiye'nin Rusya'ya karşı güveninin geri gelmesinde yatan temel sebeplerden biri de budur.

Geleceğe Dair Öngörüler ve Siyasi Öneriler

Yukarıda ele alındığı üzere, son 200 yılda demografik dengelerde önemli dönüşümler yaşanmış, bu dönüşümler Türkiye ve Rusya arasındaki dengeyi de kökünden etkilemiştir. 21. yüzyılın başında Türkiye'nin kendine güveninin gelmesinde demografik faktörlerin de etkisi olmuştur.

Rusya önümüzdeki on yılda yaşadığı demografik çöküşü tersine döndürmek için büyük bir mücadele içinde olacaktır. Aynı dönemde Türkiye ise daha stabil bir nüfusa ve refaha ulaşmak için çabalayacaktır.

Türkiye'nin geçmişteki Balkan, Kafkasya ve Orta Asya siyasetlerinde uzun yüzyıllardan gelen Rusya Korkusu etkili olmuştur. **21. yüzyılda Türkiye'nin bu sayılan bölgelerde Rusya'ya rağmen daha etkili bir siyaset uygulayabilmesi için temel dinamikler oluşmuştur.** Ayrıca Balkanlarda bir vakum etkisi yaratacak şekilde demografik ve ekonomik çöküş yaşanmıştır. Önümüzdeki 10 yılda Türkiye, dengeli biçimde Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da etkisini genişletebilecek imkânı yakalamıştır. **Ve bunu yapmalıdır da...**